

فرهنگ شهادت طلبی در بین نیروهای بسیجی (مطالعه موردی پایگاه‌های بسیج منطقه ۱۰ کلان شهر تهران)

مرصاد نوریان

(دانش آموخته ارشد جامعه‌شناسی - دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکزی)^{۴۲}

چکیده

این مقاله با هدف بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش به فرهنگ و روحیه استشهادهی (شهادت طلبی) بین بسیجیان از سه بُعد دینی؛ هنجارهای ارزشمند، خانوادگی و ملی شکل گرفته است. فرضیات و متغیرهای اصلی این تحقیق عبارتند از: جنس افراد بسیجی، پایگاه اجتماعی - فرهنگی، میزان رضایت از جامعه و نظام ارزش‌های حاکم بر آن، درونی و ریشه‌ای شدن ارزش‌ها، هماهنگ شدن ارزش‌های اجتماعی و اعتقادی گروهی، تأثیر نمازهای جماعت بر روحیه شهادت طلبی، رابطه معنا دار بین تئوری (اعتقادی، اجتماعی، فرهنگی) در راستای تسهیل اهداف نظام ج.ا.ا. در پایگاه‌های بسیج مردمی و حفظ و بقای فرهنگ استشهادی، خانواده و تأثیر آن بر نهادینه شدن عقاید راسخ همچون گرایش به از خود گذشتگی که بر میزان نگرش عمیق و گرایش وسیع به عملیات استشهادی برگرفته از فرهنگ شهادت (شهادت طلبی) مؤثر می‌باشند.

کلید واژه‌ها: استشهاد، امنیت ملی، ارزش‌ها، ایثار، بسیجی، باورها، بیداری اسلامی، فرهنگ همبستگی اجتماعی

---

⁴² - این مقاله برگرفته از رساله کارشناسی ارشد نگارنده با این عنوان است (۱۳۹۵ / استاد راهنما: دکتر سید محمود نجاتی حسینی).

خلاصه بحث

این تحقیق به شیوه پیمایشی انجام و از تکنیک پرسشنامه برای جمع آوری داده‌ها استفاده شده است به دلیل حساسیت در ارائه آمار نیروهای منتسب به نظامی یا شبه نظامی کشور، جامعه آماری کلیه بسیجیان منطقه ۱۰ استان تهران قابل دست یابی نبوده لکن پژوهشگر برای حفظ اعتبار علمی تحقیق از طریق فرمول شارل کوکران در شرایط مشخص نبودن حجم جامعه آماری، حجم نمونه را ۳۸۴ نفر محاسبه کرده است. همواره اصل حجم نمونه بالا در دقت و اعتبار و خطای کمتر تحقیق، مد نظر پژوهشگر بوده است.

روش نمونه گیری در پیمایش فوق، نمونه گیری غیر احتمالی از نوع سهمیه‌ای بود. بر اساس متغیرهای مد نظر در پرسشنامه جنس، سن، شغل، میزان تحصیلات، طبقه اجتماعی، منشاء اجتماعی، نوع عضویت، نوع سکونت و... با نسبت از کل خصیصه جمعیت جامعه بسیجیان منطقه ۱۰ تهران ۲۰۲ نفر آنان بسیجیان مرد و ۱۸۲ نفر اعضاء بسیجیان زن را در برمی گیرد. ۲۰۵ نفر از آنان عضو فعال و ۱۷۹ نفر عضو عادی پایگاه ها می باشند.

تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از منطق، استدلال و به کارگیری روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها در پیمایش و بر مبنای شیوه توصیفی و استنباطی بررسی فرضیات، با استفاده از داده‌های موجود صورت گرفته است.

نتایج تحقیق نشان داد بین متغیرهای مستقل از جمله؛ اعتقاد به آموزه‌های دینی و فرهنگ عاشورا، حضور در مانورهای نظامی، حضور در کارگاه‌های اعتماد بنفس- فرهنگی، کارکرد مثبت و مکمل پایگاه بسیج و مساجد، حضور در جبهه های دفاعی، آموزه‌های فرهنگی درون خانواده در ابعاد و کارکردهای اجتماعی، دینی و خانوادگی با ترویج و گرایش به فرهنگ استشهدادی رابطه مثبت معنادار و بعضاً نزدیک وجود داشت و گویای آن بود که ترویج و افزایش متغیرهای مستقل و فرهنگ سازی آن افزایش و گرایش به متغیر وابسته را در پی خواهد داشت.

بین عوامل اجتماعی و متغیرهای مطرح در این تحقیق مانند: متغیر جنس و شهادت طلبی رابطه معناداری وجود نداشت. با متغیر تحصیلات رابطه غیرمستقیمی وجود دارد بیشتر بسیجیان پاسخگو از قشر تحصیل کرده دانشگاهی بودند. از منظر متغیر طبقه اجتماعی بسیجیان نمونه انتخابی، بیشتر پاسخگویان از قشر متوسط جامعه بودند که نشان از گرایش وسیع این طبقه از اجتماع به سمت مفاهیم ارزشی چون فرهنگ شهادت طلبی، دفاع و مقاومت دارد. بین متغیر نوع عضویت بسیجیان با متغیر شهادت طلبی رابطه معناداری وجود نداشت. لذا عوامل اجتماعی مد نظر در این پژوهش ریشه در کارکرد خانواده، اجتماع و دین دارد. همچنین طی رتبه بندی متغیرها تأثیر کارکرد بیشتر متغیرهای اثرگذار برگرایش به فرهنگ شهادت

طلبی بر مبنای روش آزمون فریدمن مشخص گردید. این کار با هدف سنجش برتری شاخص‌های دارای اولویت انجام گرفت. ضمناً فرضیات این رساله از نوع رابطه‌ای است پس برای بررسی شدت یا ضعف، مستقیم یا معکوس بودن رابطه آن با متغیر مستقل (فرهنگ استشهدادی) از آزمون‌های آماری بهره گرفته شده است.

مقدمه

در میان همه متغیرهایی که در شکل‌گیری قدرت و توان نظامی برتر یک جامعه (کشور) مؤثر است، عامل آمادگی معنوی برگرفته از یک روح اجتماعی و باور قوی می‌تواند از جایگاه برجسته‌ای برخوردار باشد. با نگاهی به تاریخ جامعه ایران، این آمادگی ارزشمند اجتماعی قوی از بدو پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی و بر اساس فرامین داهیانه رهبر فقید انقلاب اسلامی (ره) که خود یک نظریه پرداز سیاسی-دینی و اجتماعی بود، به عنوان یک الگوی فرهنگی با تأسی از ریشه‌های تفکر دینی در اجتماع و تحت لقای یک جریان اصیل اعتقادی در جامعه اسلامی ایران شکل گرفت. این فرهنگ اثرگذار می‌تواند در جامعه همراه با ارزش‌ها هنجارها، نمادها و آداب و رسوم منبعث از کارکرد دین در جامعه منجر به آثار و کارکردهای مثبتی مانند: حفظ دین و ارزش‌های جامعه، دفاع از هویت و عزت ملی توأم با روحیه ایثار و از خود گذشتگی تحت فرهنگ استشهدادی هم‌افزایی منابع قدرت ملی را متجلی نماید و تداوم بخش حیات فضیلت‌ها و اهداف انقلاب در جامعه گردد.

به عبارتی می‌توان گفت جامعه بسیجیان، یکی از مجموعه‌های بزرگی است که امروزه در جامعه اسلامی ایران با توجه به ماهیت، ساختار، عملکرد و اهداف تعریف شده (روش جاری) پرچمدار فرهنگ شهادت و روحیه غنی شهادت طلبی برای حراست از ملت بوده است.

در دهه‌های اخیر شاهد پدیده‌ای به نام عملیات استشهدادی بوده‌ایم که تحت عنوان فرهنگ شهادت طلبی در بین برخی جوامع گاهاً به چشم می‌خورد. این عملیات در جوامع مسلمان به عنوان ابزار دفاعی و راهبردی استراتژیک برای مقابله با دشمنان استفاده می‌شود. نمونه بارز آن را در عملیات‌های شهادت طلبانه در دفاع مقدس، ملت مسلمان لبنان و فلسطین در برابر رژیم صهیونیستی، ملت مسلمان یمن در برابر رژیم سعودی، انقلاب مصر، نیروهای پیشمرگ در عراق و سوریه در مقابل نیروهای داعش و در بیشتر جوامعی که بیداری اسلامی در آن رخ داده است، شاهد بوده‌ایم که منشاء اجتماعی آن نیازمند بررسی علمی است.

از بعد علمی روحیه شهادت طلبی (فرهنگ استشهدادی) که گاهاً منجر به عملیات استشهدادی می‌گردد زائیده (زیر مجموعه) فرهنگ شهادت است به عبارتی فرهنگ شهادت با ریشه تاریخی،

دینی و ملی می‌تواند کارکردی چون میل به شهادت و استقبال از مرگی مملو از آگاهی و اعتقاد را رقم زند که حائز بررسی است.

(۱) مساله و پرسش

در شرایطی که ابرقدرت‌های جامعه جهانی، سعی در دشمنی با ج.ا.ا داشته و موانع متعددی را بر سر راه رشد فطرت حقیقت جویی انسان‌ها ایجاد می‌کنند، بهره‌گیری از راهکارهای مؤثر ترویج فرهنگ استشهدادی برگرفته از ایثار، ضرورتی انکار ناپذیر و تکلیفی اساسی برای زمامداران جامعه اسلامی ما محسوب می‌شود. برای غلبه بر هجمه فرهنگ مادی که مجهز به تکنولوژی مدرن می‌باشد، نمی‌توان به اجرای برنامه‌های سطحی اکتفا کرد. امید است تا با شناسایی بسترهای مناسب و مکانیزم‌های مؤثر و برنامه ریزی بر مبنای آموزه‌های دینی و علمی و شناخت آن برای حفظ و بقاء این فرهنگ پرمایه بتواند فضای مناسبی را برپایه تقویت ایمان، رشد فطرت خواهی و اشاعه روحیه شهادت طلبی در جامعه پدید آورد.

نویسنده معتقد است در سناریوی جهانی شدن اهمیت و نگاه ضروری به شهادت و روحیه شهادت طلبی به عنوان کارکردی گویا از فرهنگ شهادت، متعاقباً سازنده فرهنگ مقاومت و پایداری برای نیل به اهداف متعالی جامعه می‌تواند باشد.

* بسترهای ایدئولوژیک گرایش به ایثار و استشهداد در جامعه عبارتند از:

۱- خودیابی فردی در نیروها

۲- دگرخواهی (ترجیح دادن منافع جامعه بر منافع خود)

۳- خدا محوری (گرایش به حق و حقیقت)

لذا این مقاله پژوهشی است، پیرامون: فرهنگ شهادت و اعتقاد به شهادت (شهادت طلبی)، کارکردها و آثار سازنده آن، راه کارهای عملی ترویج فرهنگ شهادت طلبی در جامعه. بر اساس مبانی فوق سوال مقاله این است:

عوامل اجتماعی مؤثر در گرایش به فرهنگ شهادت طلبی در بین نیروهای بسیج کدام اند؟ آیا اعتقاد به مبانی دین (شرکت در مانورهای نظامی، شرکت در جبهه های دفاعی، کلاس‌های فرهنگی و اعتماد به نفس بسیج) و رسانه‌ای شدن آن در جامعه، برنامه ریزی به منظور جهت دهی به آموزه‌های فرهنگی درون خانواده و جامعه بر گرایش بسیجیان به فرهنگ شهادت طلبی به عنوان یک پدیده اجتماعی مؤثر است؟ کدامین مؤلفه نقش قوی‌تری در این پدیده ایفا می‌کند؟(کارکرد کدام اثربخشی بیشتری دارد؟) آیا پایگاه‌های بسیج و مساجد می‌توانند با هماهنگی و برنامه ریزی تحت ارتباط مستقیم، به طور مکمل نقشی در اشاعه و گرایش به پدیده اجتماعی شهادت طلبی در نیروهای بسیجی ایفا کنند؟

هدف کلی از این تحقیق تبیین عوامل اجتماعی و مؤثر بر چگونگی روحیه فرهنگ استشهادی (شهادت طلبی) در اعضاء پایگاه‌های نیروی مردمی بسیج از طریق بررسی اسناد و مدارک و پرسشنامه می‌باشد. برای دستیابی به هدف فوق‌الذکر اجرای گام‌های زیرین ضروری بوده است:

- الف) شناخت میزان تأثیر باورهای اعتقادی بسیجیان تحت نگرش و گرایش راسخ مردم به آموزه‌های ایثارگری دین اسلام در ترویج فرهنگ روحیه استشهادی و ایثار اجتماعی برای نیل به اهداف آرمانی جامعه و حراست از جامعه اسلامی.
- ب) شناخت تأثیر ترویج فرهنگ عاشورایی و برگزاری مراسم دهه محرم در اشاعه نگرش و گرایش به فرهنگ شهادت و روحیه شهادت طلبی به عنوان یک ارزش اجتماعی.
- پ) شناخت تأثیر حضور و شرکت فعال جوانان در نمازهای جماعت در مساجد جهت توسعه نگرش-گرایش به روحیه شهادت طلبی در راستای فرهنگ شهادت.
- ت) شناخت میزان اثرات فرهنگی و اجتماعی در خانواده و جامعه بر افزایش روحیه فرهنگ شهادت طلبی نیروهای پایگاه‌های بسیج.
- ث) شناخت تأثیر حضور بسیجیان در مانورها و آمادگی‌های رزمی، کلاس‌ها و کارگاه‌های فرهنگی، ایست بازرسی‌ها در شکل‌گیری خط فکری ایثارگری.
- ج) شناخت تأثیر همکاری فرهنگی پایگاه‌های بسیج و مساجد به عنوان پایگاه‌های عبادی و محل تجمع بسیجیان در پرورش نیروهای مجاهد و گرایش به ارزش‌هایی چون استشهاد.

(۲) مروری مفهومی بر شهادت طلبی با تعبیر نظریه اجتماعی

ریشه تعریفی مفهوم شهادت

ریشه تعریفی مفهوم شهادت را می‌توان با مفهوم خارجی آن یعنی Martyrdom (مطهری، ۱۳۷۱: ۸۱) «معدل» دانست. فرهنگ آکسفورد واژه شهادت را این گونه تعریف می‌کند: «شهادت به عملی اطلاق می‌شود که فرد به سبب اعتقادات مذهبی و یا به سبب دلایل و اصول مهمی می‌میرد و یا خود را به رنج دچار می‌کند.

لذا تعریفی که از عملیات «شهادت طلبی» ارائه می‌دهیم و به نظر می‌رسد این تعریف با توجه به همه ادیان و فرهنگها قابل قبول باشد، عبارت است از: «آمادگی افراد برای فدا شدن به طور داوطلبانه و آگاهانه با انگیزه‌های معنوی و در راه تحقق ارزشهای متعالی». البته تأثیرانگیزه‌های معنوی و ارزش‌های متعالی در فرهنگ اسلامی، نیازمند ریشه‌یابی در قرآن و سنت است.

از جان گذشتگی و ایثار در راه اهداف و ارزش‌های جامعه در فرهنگ و ادبیات و قلمرو پهلوانی و حماسی ایران باستان جلوه‌ای زیبا دارد. کین‌خواهی، حماسه، فداکاری، سربازی، جانبازی،

مقابله با نامردمیها و ناپاکیها و بر حذر داشتن از جور و اداء حق محرومان، مبارزه با بیدادگران و پاسداشت قهرمانان از ویژگی‌های بارز انسان آرمانی و اسطوره‌ای ایران باستان است. مسئله شهادت طلبی و استقبال از استشهاد برگرفته از فرهنگ شهادت به عنوان الگوی رفتاری در تاریخ جنگ و انقلاب‌ها همواره موجود و اصل مهمی مبنی بر این که اهداف و خواست افراد به جایی می‌رسد که با گذشتن از خود حاضرند ارزش‌ها را احیاء کنند، در این پدیده مشاهده شده است. شاید عملیات شهادت طلبانه از نظر شکل، به انتحار و خود کشی شباهت داشته باشد و عده‌ای آن را جایز ندانند لذا مفهومی پیچیده‌تر و ماهیتی عمیق‌تر از خودکشی می‌باشد.

شهادت طلبی از دیدگاه روانشناسی اجتماعی و سیاسی

مسائلی چون خودکشی و شهادت طلبی هر دو از موضوعات مورد علاقه روانشناسی اجتماعی و سیاسی هستند زیرا یکی از اهداف روانشناسی اجتماعی عبارت است از شناخت و دریافت این موضوع که چگونه افراد از هر سو تحت تاثیر انگیزه‌ها و عوامل اجتماعی قرار می‌گیرند. این در شرایطی است که الگوی عینی برخی جوامع پایبند به اصول اسلامی همواره برای دفاع از حق و پیشبرد آرمان‌ها توصیه به گذشتن از همه چیز خود و پشت سر گذاشتن آزمون سخت را داشته است. از آن جا که آمادگی معنوی به جهت شهادت طلبی می‌تواند تحت یک کارکرد ارزشی ارتباط وثیقی با تحقق اهداف نظامی داشته باشد، لذا پایداری در برابر مصائب، خطرات و مجاهدت در راه عدالت و تحقق حق اساسی قادر است برخی از فضائل و ویژگی‌های یک بسیجی مجاهد در راه خداوند را تبیین کند. به طوری که این آمادگی به مفهوم اراده، سعی و تلاش و تمایل در ایفای نقش ارزنده در صحنه‌های مختلف و جنگ آوری با دشمنان درونی و بیرونی سازندگی و اعتلای سلامت و اعتبار بسیج را در تعالی فلسفه وجودی آن متبلور سازد. قابل توجه است که فرهنگ استشهاد و ارزش‌های آن ریشه در فرهنگ شهادت برگرفته از قرآن، سنت و فرهنگ اسلامی جامعه ما دارد. در ادامه، عمدتاً نظریات تعدادی از جامعه شناسان و نظریه پردازان که به موضوعات مرتبط با مفهوم روحیه و فرهنگ شهادت طلبی از زوایای متفاوت پرداخته‌اند و با اهداف این تحقیق همسو می‌باشد، مطرح می‌شود.

نظریه کنش اجتماعی ارزشی ماکس وبر

کار ماکس وبر درباره کنش اجتماعی سال‌ها کانون توجه بود. تفکر وبر درباره کنش مبتنی بر تمایزی مهم میان رفتار و کنش است. از نظر وبر رفتار و کنش هر دو متضمن آن چیزی هستند که افراد بر مبنای روزانه انجام می‌دهند. با وجود این، رفتار بدون فکر یا فکر کم روی می‌دهد،

حال آن که کنش نتیجه فرایندهای آگاهانه است (ریتزر، ۱۳۸۹). از دیدگاه ماکس وبر کنش انسانی در صورتی اجتماعی است که فرد یا افرادی که رفتار می‌کنند برای آن معنای ذهنی قائل هستند و رفتار دیگران را مد نظر قرار می‌دهند و در جریان خود از آن متأثر می‌شوند.

انواع کنش از دیدگاه ماکس وبر:

همانگونه که اشاره گردید از نظر وبر جامعه‌شناسی علم مطالعه و بررسی کنش‌های اجتماعی می‌باشد. وبر انواع کنش‌ها را مشخص نموده و چهار نوع کنش عقلانی اجتماعی را از هم تفکیک می‌کند:

۱. کنش عقلانی معطوف به هدف: در این نوع کنش هم هدفی که فرد آن را دنبال می‌کند و هم راهنمایی که بر می‌گزیند بر اساس اصولی بخردانه و عقلانی که مورد قبول و مشروعیت حقوقی جمع قرار گرفته شکل می‌گیرد. مثال: ساخت پل توسط یک مهندس راه و ساختمان.

۲. کنش عقلانی معطوف به ارزش: زمانی که فقط اهداف، عقلایی و بخردانه است اما راه‌های انتخابی برای رسیدن به اهداف عقلایی نیستند. مثال: کاپیتان کشتی که در حال غرق شدن است ابتدا مسافر را وادار به ترک کشتی می‌کند و سپس خودش کشتی را ترک می‌کند که تنها هدف مطرح است. «در این نوع کنش فاعل با پذیرش خطرهای به نحوی عقلانی برخورد می‌کند نه برای آنکه به نتیجه‌ای برون ذاتی برسد بلکه برای آنکه به تصویری که وی از افتخار دارد وفادار بماند.» (ریمون، ۱۳۸۷ : ۵۶۶)

۳. کنش عاطفی یا انفعالی: در اینجا راه و روش انتخابی و فعالیت انسان و فرد کنشگر مطرح است، مثل مادری که فرزندش را برای اینکه پایش به لیوان شیر خورده و فرش را خیس کرده است تنبیه می‌کند. در این نوع کنش استدلال مدنظر نیست که آیا لیوان آب به عمد روی فرش ریخته شده یا نه؟ تنها عمل و فعالیت که مادر و فرزند انجام می‌دهند مورد علاقه و توجه است.

۴. کنش سنتی: در این نوع کنش هم هدفی که فرد دنبال می‌کند و هم راه‌هایی که برای رسیدن به هدف برمی‌گزیند صرفاً بر اساس سنت شکل گرفته است نه عقل. بنابراین، مبتنی بر چیزهایی است که به طور معمول و از روی عادت انجام می‌شده است. این نوع کنش در روستاها و جوامع سنتی دیده می‌شود (تنهایی، ۱۳۷۴ : ۲۹۳).

نظریه جهان بینی فرهنگی ماکس وبر در جامعه شناسی دین

به اعتقاد او هدایت و تعیین جهت رفتار انسان بر عهده فرهنگی است که آن شخص در آن زندگی می‌کند. از نظر او، مذهب یکی از اجزای فرهنگ جامعه است و قادر است به تناسب موقعیتش در آن فرهنگ، جهت دهنده رفتارهای انسان باشد. باید به خاطر داشت که خصلت جهت دهی فرهنگ، بدون شکل گیری منسجم آن، در ذهنیت انسان امکان پذیر نیست. به

عبارت دیگر از طریق فرایند جامعه پذیری، فرهنگ درونی می‌شود و به عقیده وبر، جهان بینی افراد شکل می‌گیرد. این جهان بینی شکل گرفته در ذهنیت انسانهاست که هدایت و کنترل رفتارهای انسان را عهده دار است (آرون ۱۳۷۷: ۶۱۳).

وبر نیز همچون دورکیم بر نقش با اهمیت دین در فرهنگ تأکید داشت و دین را به عنوان بعد محوری فرهنگ قلمداد می‌کند. با این تفاوت که «وبر» بر محتوای ذهنی نظام‌های تجربیدی ایمانی و اعتقادی تأکید بیشتری دارد، درحالی‌که دورکیم به عواطف غریزی و درونی انسان تقدم می‌دهد. تفاوت قابل ملاحظه دیگر میان این دو در نگرش به نقش دین در جوامع معاصر است. شایان ذکر است که عقلانیت مورد نظر وبر عقلانیت ویژه‌ای است که او از آن به عقلانیت رسمی یاد می‌کند. این نوع عقلانیت بر تجربه استوار بوده و بر مبنای آن ساده‌ترین و ارزان‌ترین راه برای رسیدن به هدف انتخاب می‌شود و اهداف حساب‌گرانه جایگزین اهداف و ارزش‌های حقیقی و جوهری مانند ایثار، زهد، پرهیزکاری و ... می‌گردند.

مهم‌ترین عاملی که ارتباطی بین وبر و نظریه فرهنگی برقرار می‌کند درک او از کنش انسانی است. وی که از اندیشه ویلهلم دیلتای (Wilhelm Dilthey) - از چهره‌های معتبر هرمنوتیک آلمانی - مبنی بر لزوم بررسی معانی ذهنی اثرگذارنده بر شیوه خاصی از کنش، برای شناخت انسان، الهام گرفته بود، معتقد شد که به عاملان انسانی باید به چشم فاعلانی مختار نگریسته شود که معنا آنها را به حرکت درمی‌آورد و تحلیل‌گران بایستی بکوشند انگیزه یا نیت ذهنی نهفته در پس یک کنش را برملا سازند. جالب توجه است که وبر دو نوع کنش دیگر را نیز در جامعه‌شناسی خود مطرح می‌کند یکی کنش عاطفی، که واکنشی عاطفی است که از سوی فاعل کنش در اوضاع معینی سر می‌زند مثل سیلی‌ای که مادر به دلیل غیر قابل تحمل بودن رفتار فرزند به گوش وی می‌نوازد و دیگری کنش سنتی که از عادات، عرف یا باورهایی که طبیعت ثانوی فاعل را تشکیل می‌دهد برمی‌خیزد.

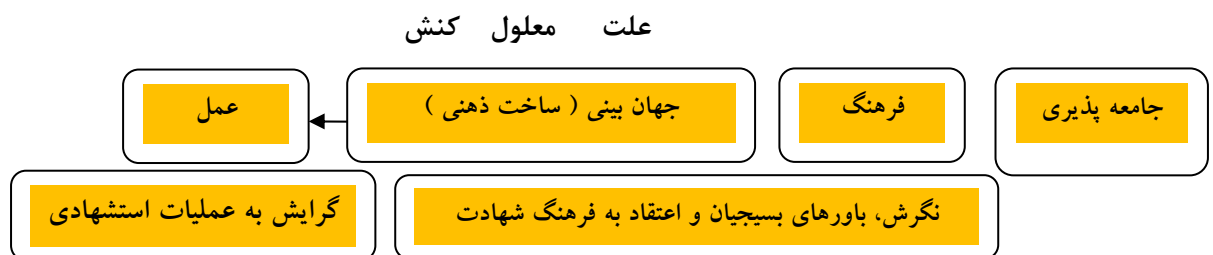
نکته دیگر در نظریه فرهنگی وبر، بحث اقتدار یا سلطه مشروع است. وبر معتقد بود که سلطه با ارجاع به ساختارهای وسیع‌تر معنا، توجیه می‌شود. وی نمونه آرمانی را برای درک اقتدار پیشنهاد می‌کند:

الف. اقتدار سنتی: این نوع اقتدار، زنجیره‌ای از رسوم و سنت‌های رایج است که از رسوم و اعمال خاص یک گروه اجتماعی برگرفته شده است و حاکم و اتباع از این سنت‌ها پیروی می‌کنند.

ب. اقتدار کاریزماتیک یا فرهمندانه: این نوع اقتدار ناشی از باور به برخورداری حاکم از اقتدارهای استثنایی و یا نوعی عطیه الهی است.

ت. اقتدار قانون اخلاقی یا بوروکراتیک: این اقتدار که به اعتقاد وبر در جوامع دموکراتیک معاصر و صنعتی وجود دارد، نه بر اساس سنن قدیمی و نه بر پایه ویژگی‌های خاص شخصی است بلکه بر هنجارهای قانونی یعنی تفکیک وظایف مبتنی است.

مدل ۱: کنش فرهنگی روحیه شهادت طلبی (استشهاد)

نظریه خودکشی دورکیم

امیل دورکیم (۱۸۵۸-۱۹۱۷م) از بنیان گذران جامعه شناسی و نیز از کارکردگرایان این عرصه بزرگ که روی واقع گرایی (پوزیتیویستی) کار کرده و آثار قابل توجهی نیز در بخش جامعه شناسی دین دارد که او را در زمره جامعه شناسان دین نیز قرار می‌دهد. وی در کتاب خودکشی اولین تحقیق علمی منظم نتیجه می‌گیرد که خودکشی یک پدیده ی اجتماعی است و با عوامل روان شناختی قابل توجیه نمی‌باشد. او علل و انگیزه‌های خودکشی را برپایه «همبستگی اجتماعی الگوی دورکیم از چهار نوع خودکشی، که هر نوع خودکشی عامل فرد و جامعه به عنوان محور اصلی است، تشکیل می‌گردد. خودکشی‌هایی که وی مورد بحث قرار می‌دهد عبارتند از:

۱- خودکشی خودگرایانه یا خودخواهانه:

این نوع خودکشی زمانی اتفاق می‌افتد که رابطه فرد با جامعه ضعیف شود و فرد در حاشیه قرار بگیرد. در این هنگام فشارهای اجتماعی بر فرد منقلب شده و از رفتار خود خارج شده باعث می‌شود فرد دست به خودکشی خودخواهانه بزند. این نوع خودکشی بیشتر در جوامع فردگرا (جوامعی که فرد اصالت دارد) رخ می‌دهد.

۲- خودکشی ناشی از نابسامانی (بی هنجاری یا آنومیک):

این نوع خودکشی در جوامعی اتفاق می‌افتد که هنجارها و قوانین فرهنگی پذیرفته شده رعایت نمی‌شود و در جوامع، بی‌نظمی و نابسامانی فرهنگی مشاهده می‌شود.

۳- خودکشی دگر خواهانه یا غیر خواهانه و یا ایثارگری:

این نوع از خودکشی از نوع همبستگی و نیز وابستگی شدید فرد به هویت ملی و دینی است. که با مبانی ریشه یابی گرایش و بقاء به فرهنگ شهادت طلبی ارتباط دارد. در واقع دورکیم اعتقاد دارد که در این نوع خودکشی، فرد زندگی‌اش را فدای آن تصویری از خود می‌کند که در نظرش ارجمندتر از زندگی زیست شناختیش است (نیک گهر، ۱۳۸۶: ۳۵۴).

لازم به ذکر است خودکشی دگر خواهانه دورکیم نیز بر سه نوع قابل تقسیم است:

الف (اجباری

ب (اختیاری یا ارادی

ج) هوشمندانه

الف) خودکشی اجباری:

این نوع خودکشی، وظیفه و در حقیقت تحمیلی است که جامعه آن را تلقی می‌کند.

ب) خودکشی اختیاری یا ارادی:

در این نوع خودکشی فرد از روی اختیار و اراده، داوطلبانه از مرگ استقبال می‌کند. مثلاً در دوران دفاع مقدس نمونه‌های بسیاری از این نوع خودکشی (به تعبیری استقبال از شهادت) رخ داده است. در آن دوره از جامعه ایران، امری بی‌بدیل و جامعه محور تلقی می‌شد.

از نظر دورکیم، خودکشی دگر خواهانه نه تنها علامت ضعف و کارکرد نامناسب سیستم اجتماعی یا فرد وابسته به آن نیست، بلکه گونه‌ای ایثار برای حمایت و حفاظت از اصول اخلاقی، ارزش‌ها و سیستم متبوع به شمار می‌رود.

ج) خودکشی هوشمندانه: کناره گیری فرد از خود و چشم پوشی از دنیا به دلیل تمجید و ستایش فرهنگ جامعه از این عمل است.

۴- خودکشی تقدیر گرایانه (فشار، جبر گرایانه):

این خودکشی هنگامی رخ می‌دهد که قانون و نظم بیش از اندازه باشد. از نظر او افرادی که دست به این نوع خودکشی می‌زنند، کسانی هستند با آینده‌ای مسدود و علائقی که توسط نظام ستم پیشه خفه شده است. نظم بیش از اندازه، ظلم امور جاری، موجب افسردگی و مالیخولیایی است که به نوبه خود باعث افزایش خودکشی تقدیر گرایانه می‌شود.

در اینجا می‌توان اذعان داشت که نظریه خودکشی امیل دورکیم در قسمت مرگ دگر خواهانه اختیاری می‌تواند به مقوله شهادت طلبی و عملیات استشهادی نزدیک باشد اما در کاربرد واژه خودکشی که محور اصلی نظریه دورکیم است و بحث شهادت طلبی همخوان نیستند.

نظریه الگوی نظام کنشی تالکوت پارسونز

تالکوت پارسونز (1902-1979) مدل سیبرنتیکی را ارائه می‌کند که در آن چهار خرده نظام فرهنگی، اجتماعی، شخصیت و ارگانیزم رفتاری وجود دارد.

پارسونز در نظریه سیستمی خود، ساختار جامعه، نقش فرهنگ در حفظ این ساختار و روابط فیما بین مؤلفه‌های گوناگون نظام اجتماعی را در کانون توجه خود قرار می‌دهد. پارسونز با ارائه نظریه خود در باب سیستم، آشکارا بر نقش حیاتی فرهنگ در نظریه سیستم اجتماعی تاکید دارد. وی با تئوریزه کردن فرهنگ به منزله حوزه یا نظامی مستقل، نهادهای فرهنگی و اجتماعی را از همدیگر متمایز کرده و ضمن اعتقاد به استقلال فرهنگ از جامعه به لحاظ تجربی، معتقد است سیستم ارزشی مشترک، پیش‌فرض‌های لازم برای انسجام اجتماعی را فراهم می‌آورد.

نظریه فرهنگ پارسونز مرتبط با نظریه کنش اوست. وی در نظریه کنش خود معتقد است که کنش‌های انسانی همواره یک بعد هنجاری یا غیرعقلانی دارد و به بیان دیگر کنش انسان تحت هدایت آرمان‌ها و ادراکات عام قرار دارد. بنابراین به اعتقاد پارسونز، کنش اجتماعی نمی‌تواند به طور مکانیکی دیده شود بلکه مفهومی فرهنگی دارد که محوریت آن با نهادهای فرهنگی بوده و بخشی از خرده‌نظام اجتماعی و فرهنگی محسوب می‌شود. کنش انسانی به صورت داوطلبانه اتفاق می‌افتد و نه اجباری چرا که آرمان‌ها و ادراکاتی که کنش‌ها را هدایت می‌کنند، درون افرادند. بنابراین کنش یک فراگرد فعالانه و خلاقانه و ذهنی می‌باشد و نه همچون واکنشی مکانیکی در برابر محرک‌ها. پدیده بنیادی در نظریه کنش پارسونز همان چیزی است که او واحد کنشی می‌خواند. کنش واحد در نظر پارسونز، چند عنصر سازنده دارد:

* کنشگر

* هدف کنش

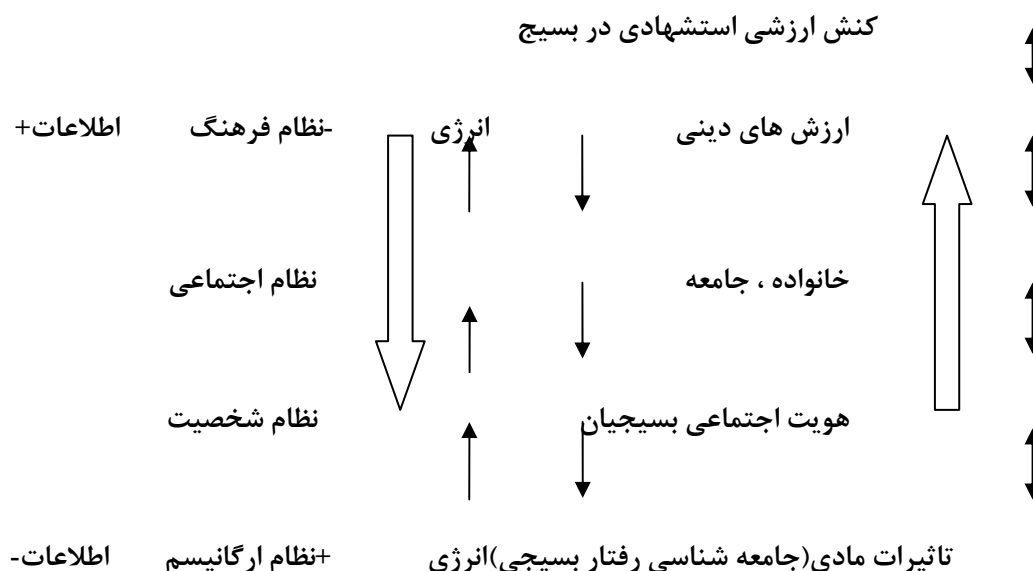
* چیزهایی که کنشگر نمی‌تواند تحت نظرشان داشته باشد (شرایط). شرایط، ناظر به قید و بندها و موقعیت‌هایی است که کنش در محدوده آنها انجام می‌شود.

* چیزهایی که کنشگر می‌تواند بر آنها نظارت کند (وسایل). وسایل، کنشگر را به تکمیل کنش قادر می‌کنند.

* هنجارها: درک این مسئله که غایات و وسایل قابل قبول کدامند. هنجارها در جهت تعیین گزینش وسایل دستیابی به اهداف نقش بازی می‌کنند.

* تلاش: کاری که عامل برای تکمیل عمل انجام می‌دهد.

مدل ۲: رابطه چهار خرده نظام پارسونز برای تبیین الگوی شهادت طلبی (عملیات استشهادی)

(۳) استنباطات مفهومی از شهادت طلبی با تعبیر نظریه اجتماعی جنگ

با نگرشی ژرف به نظریات جامعه شناسی جنگ از آن جهت که متغیرهای این نظریات به مفاهیم ارزشی این پژوهش مانند شهادت طلبی، ایثار، دفاع و ایستادگی رابطه تنگاتنگی دارد ۲ نظریه از باب استدلال تحت چهچوب کلی مورد نظر گرفته شده است:

الف: در الگوی نظام کنشی پارسونز تحت نظریه نظام اجتماعی و نظریه سیستمی، خرده نظام فرهنگی تبیین کننده مفاهیمی از این پژوهش است که اساس این نظریه به شرح ذیل می باشد: بر اساس این نظریه نظام اجتماعی شامل مجموعه کنش های متقابلی است که در آن دو یا چند کنش گر با هم در ارتباطند و متقابلاً بر روی هم اثر نهاده و به شیوه های جمعی عمل می کنند. مفهوم نظام اجتماعی یک ابزار تحلیلی است. نوعی شیوه درک واقعیت است، اما از نظر مفهومی یک واقعیت عینی نیست. مفهوم نظام اجتماعی چشم اندازی مطلقاً تحلیلی یا انتزاعی است (روشه، ۱۳۷۶: ۱۰۱).

خرده نظام فرهنگی مهم‌ترین خرده نظام پارسونز محسوب می‌گردد چرا که به دلیل قرار گرفتن در صدر خرده نظام‌های دیگر و هم‌چنین به کارگیری فرهنگ و نظام‌های ارزشی و هنجاری حکم مغز و نظام تصمیم‌گیری را دارد. به دلیل استفاده گسترده این خرده نظام از مفاهیم ارزشی و هنجاری و به دلیل نفوذ پذیری امور فرهنگی در سایر خرده نظام‌های دیگر، خرده نظام فرهنگی قادر به اعمال نظارت و دستوردهی به سایر خرده نظام‌ها است.

استنباط آن است که فرهنگ استشهادی با قرار گرفتن در مغز الگوی نظام کنش پارسونز در برگیرنده مفاهیم ارزشی است که پایداری و استمرار بقای آن در عصر حاضر موجب تأثیر مستقیم بر سایر خرده نظام‌ها با کارکردهای مثبت در جامعه می‌شود. این اصل نظام‌مند سیستمی در جامعه شناسی جنگ نیز مشاهده و موجب همبستگی و انسجام اجتماعی شد. فلذا در زمان کنونی فرهنگ استشهادی می‌تواند در عرصه جنگ نرم و یا جنگ سخت موجب همبستگی ملی در جامعه شود.

ب: نظریه کنش اجتماعی ماکس وبر

اساس نظریه وبر بر آنست که چون جامعه‌شناسی علم تفهیمی کنش اجتماعی است، تفهیم مستلزم درک معانی است که فاعل کنش برای رفتار خویش می‌پذیرد. منظور وبر عبارت است از تفهیم معانی که هر فاعل رفتار به رفتار خاص خویش می‌دهد، تفهیم معانی مستلزم طبقه‌بندی رفتارهاست که ما را به درک شناخت معقول رفتار رهنمون می‌نماید.

ماکس وبر کنش‌ها را به چهار نوع تقسیم می‌کند که از بین آن‌ها کنشی که از حیث ارتباط با مبانی این پژوهش نزدیک است کنش عقلانی معطوف به ارزش به شرح ذیل است:

از دیدگاه وبر کنش‌ها وقتی به طور خالص عقلانی و معطوف به ارزش هستند که کنشگران بدون در نظر گرفتن پی‌آمدهای قابل پیش‌بینی آنها، بر اساس تعهدات خود نسبت به چیزی که از نظر آنان مطابق وظیفه، افتخار، زیبایی، ندای دینی یا تقوا است آنها را به جا آورند. به عبارت دیگر کنش عقلانی معطوف به ارزش، کنشی است که بر اساس دستوراتی که شخص خود را ملزم به رعایت آن می‌بیند، صورت می‌گیرد. وبر این نوع عقلانیت را عقلانیت ارزشی می‌نامد و از این روست که عقلانیت ارزشی به عقلانیت محتوایی سیستم ارزش‌ها نظر دارد.

وسایل نیل به هدفها از نظر وبر عقلانی است اما خود هدفها ارزشی است. عینی و این دنیایی نیست. مثلاً کسانی که در جنگ کشته می‌شوند، کنش عقلانی و ارزشی دارند. تلاش برای رسیدن به یک هدف ذاتی مثل رسیدن به رستگاری هم از این نوع است.

این نگاه در نیروی بسیج قابل تبیین است. بسیجیان که مبانی ارزشی استشهاد را با جسم و روحشان می‌آموزند، شهادت طلبی را جزء لاینفک ارزشهای اجتماعی ماهیت بسیجی خود می‌دانند.

(۴) مرور ادبیات

پژوهش‌های متفاوتی با محوریت کلیدواژه شهادت طلبی در منابع داخلی و خارجی با سمت وسوی جامعه شناسی جنگ و دفاع مقدس که ارتباط وثیقی با نگاه جدید در این پژوهش (نگرش بر شهادت طلبی در قشر بسیج از منظر اجتماعی) دارد، صورت گرفته است که در دو جدول ۱ و ۲ به برخی از آن‌ها که ارتباط محتوایی بیشتری دارد، اشاره می‌گردد.

در منابع خارجی مانند جدول پایین و منابع داخلی، ده‌ها کتاب و مقاله برای تبیین شهادت و شهادت طلبی در اسلام و علل وجود آن در مبانی جامعه اسلامی مطرح گشته است. سوابق موجود، به درک صحیح جامعه شناختی هنجارمند فرهنگ شهادت طلبی کمک خواهد کرد. البته این آگاهی علمی وجود دارد که هرگونه سوگیری در نگاه پژوهشگر آن را از اهداف و راهبردهای پیشنهادی برای بقاء فرهنگ مثبت شهادت طلبی و نشر و پرورش آن در نسل حال و آینده دور خواهد کرد. لکن پیشینه، تنها شناخت و نگاه کلی مسیر تحقیق را جهت قضاوت پژوهشی در این مقاله تسهیل می‌کند. پژوهش‌های فوق نگاه جامعه شناختانه به فرهنگ استشهادی برگرفته از شهادت نداشته و موضوع این مقاله را به صورت ارزشی و تنها از نگاه مبانی دین مورد بررسی قرار داده است که در منابع علوم انسانی کاربردی است اما نگاه پرسشگرانه این مقاله که یک کار آکادمیک علوم اجتماعی است، به جنبه‌های اجتماعی، دینی و فرهنگی گرایش به شهادت طلبی است.

جدول ۱: پژوهش‌های داخلی مرتبط با فرهنگ شهادت طلبی

ردیف	عنوان	پدید آورنده	ملاحظات
۱	جامعه شناسی شهادت (تعالیم شیعه و روح شهادت طلبی)	علی زرین	پایان نامه کارشناسی ارشد علوم اجتماعی - دانشگاه گیلان (اجتماعی-دینی)
۲	بررسی دفاع در مطالعات اسلامی معطوف به عملیات استشهادی	ابراهیم زارع شحنه	پایان نامه کارشناسی ارشد علوم انسانی - دانشگاه پیام نور تهران (اعتقادی-دینی)
۳	بررسی و تبیین تأثیر مسجد بر شهادت طلبی، ایثارگری و گرایش به ارزشهای اسلامی	مجید دریایی	طرح پژوهشی - علوم انسانی (دینی)

۴	شهادت طلبی و الگوی حسینی	محمد نقی ساملی	مقاله همایش های ایران (اعتقادی-دینی)
۵	مجموعه مقالات همایش ملی ایثار و شهادت و توسعه کشور، ۱۲ آبان ماه- ۱۳۸۹	دانشگاه رازی	در این اثر فاخر فرهنگ ایثار و شهادت از جنبه های مختلف در ۳۰ منبع و مقاله مورد بررسی قرار گرفته است. (تجربی)

پژوهش های خارجی

جدول ۲: پژوهش های خارجی مرتبط با فرهنگ شهادت طلبی

ردیف	عنوان	پدید آورنده	ملاحظات
۱	جهاد در اسلام، شهادت طلبی و عملیات های شهادت طلبانه/انتحاری میان مسلمانان	دیوید کوک (David Cook)	نوع مقاله- علاوه بر آن ۳ کتاب از عنوان قید شده توسط نویسنده تألیف گردیده ۱- شناخت جهاد (Understanding Jihad) ۲- شهادت در اسلام (Martyrdom in Islam) سال ۲۰۰۷ دانشگاه کمبریج ^{۴۳} ۳- شناخت و نشانی یابی حملات انتحاری در ذیل ^{۴۴}
۲	سفر شهادت- صائبون فی موکب حسینی(ع)	آیت ا... موسی صدر ترجمه (مهدی فرخیان)	نوع کتاب- امام موسی صدر تلاش می کند تا از واقعه عاشورا درس آموزی کند و عبرت هایی برای امروز ما و جامعه ای که امروز در آن هستیم، بگیرد، این در جای جای کتاب به چشم می خورد. تقریباً همه سخنرانی ها، بعد از تحلیل عاشورا به مسایل روز، مساله فلسطین یا مسائل لبنان اشاره می کنند.

⁴³ <http://www.amazon.com/Understanding-Jihad-David-Cook/dp/0520244486>

⁴⁴

http://reli.rice.edu/content.aspx?id=68&ekfxmen_noscript=1&ekfxmense=e9d73b441_8_90

(۵) فرضیه‌ها

با توجه به مطالعات پیشین، اکنون می‌توان فرض‌های اصلی پژوهش حاضر را به شرح زیر مرتب نمود:

فرض ۱: احتمالاً کارکرد دین در جامعه (اعتقادات راسخ مردم به آموزه‌های دین مبین اسلام) مانند: توسعه فرهنگ عاشورا، شرکت در نمازهای جماعت و ... در اشاعه فرهنگ شهادت طلبی (استشهادی) میان اعضاء پایگاه‌های نیروی بسیج مردمی موثر است.

فرض ۲: احتمالاً حضور در مانورهای نظامی و رسانه‌ای شدن آن برگرفته از باورها و ارزش‌هایی عمیق با هدف بازدارندگی دشمنان در توسعه فرهنگ شهادت طلبی موثر است.

فرض ۳: احتمالاً میان آموزه‌های فرهنگی درون خانواده و جامعه در نیروهای بسیج با افزایش و حفظ فرهنگ شهادت طلبی رابطه معناداری وجود دارد.

فرض ۴: احتمالاً حضور در جبهه‌های دفاعی امروز و رسانه‌ای شدن آن در جامعه، رابطه نزدیکی با ترویج فرهنگ شهادت طلبی (گرایش به استشهاد) در راستای حراست از کیان جامعه قرار دارد.

فرض ۵: احتمالاً بین شرکت بسیجیان در کارگاه‌های آموزشی اعتماد به نفس، فرهنگی و عقیدتی و رسانه‌ای شدن آن، در ترویج روح شهادت طلبی و گرایش به مقاومت و ایثار رابطه وجود دارد.

فرض ۶: احتمالاً بین همکاری - نقش مکمل پایگاه‌های مردمی بسیج و مساجد (به عنوان پایگاه تجمع عبادی) در فرهنگ سازی ارزشها و همبستگی افراد بسیجی رابطه وجود دارد.

(۶) مبانی روشی

در این تحقیق از روش پیمایشی جهت جمع آوری و سنجش داده‌ها و اثبات فرضیات استفاده شد. این روش پژوهشی با توجه به محتوای مورد بررسی و همسانی مولفه‌های آن با موضوع مد نظر، گویای بررسی عوامل اجتماعی تعریف شده است. این روش باید مطالعه پرسش‌هایی باشد که مردم قادرند به آنها پاسخ دهند. از این رو، این مطالعات بر نگرش‌ها، عقاید و پاره‌ای اطلاعات درباره شرایط زندگی و مقولاتی متمرکز است که افراد را معین و متمایز می‌گرداند (دواس، نائی: ۱۳).

جامعه آماری - حجم نمونه و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری

عبارت است از گروه یا طبقه‌ای از افراد، اشیاء، متغیرها، مفاهیم یا پدیده‌ها که حداقل در یک ویژگی، مشترک باشند که در این پژوهش جامعه آماری بسیجیان منطقه ۱۰ تهران در نظر گرفته شده است

* حجم نمونه

تعیین حجم نمونه به دو عامل کلیدی بستگی دارد: درجه دقت مورد نظر برای نمونه و میزان تغییر در جمعیت بر حسب خصوصیات اصلی مورد مطالعه. ((حجم نمونه، گروهی از افراد یا اعضای جامعه ی پژوهش است که معرف آن جامعه است و کم و بیش ویژگی های کل جامعه را دارد.))^{۴۵}

منظور از حجم نمونه، انتخاب افرادی از جامعه ی اصلی است، به طوری که این افراد ویژگی‌ها و خصایص جامعه اصلی را دارد.^{۴۶}

در این تحقیق مطالعه جامعه آماری امکان پذیر نیست و حجم کل جامعه آماری نامشخص است و علت این امر حساسیت ارائه آمار و ارقام در افشار نیروی بسیج بوده که جزء آحاد مردم و عضو نیروهای مسلح محسوب می‌شود بنابراین حجم نمونه بر مبنای فرمول کوکران محاسبه گردید.

* روش نمونه‌گیری

به علت اینکه چهارچوب نمونه‌گیری موجود نیست و پراکندگی جمعیت به همراه حساسیت حفظ آمار بسیجیان در نیروهای مسلح کاملاً مشهود است پس استدلال آن بوده که تکنیک نمونه‌گیری احتمالی در این رساله ضروری شناخته شده اما غیر عملی است. لذا از روش نمونه‌گیری غیر احتمالی استفاده شده است. درنمونه‌گیری موصوف از تکنیک نمونه‌گیری سهمیه‌ای (quota sampling) استفاده شده است که هدف آن ((ارائه نمونه معرف بدون انتخاب تصادفی افراد است.))^{۴۷}

^{۴۵}(بیکر، ۱۳۸۶-۱۷۱)

^{۴۶}منصور فر، ۱۳۸۵

^{۴۷}(دی ای دو اس- هوشنگ نائبی/۸۵)

آبزار و روش جمع آوری داده ها

در این مقاله آرزشی- اجتماعی روش جمع آوری داده‌ها (Data) استفاده از پرسشنامه است که پرکاربردترین تکنیک و نوعی روش ساختمان برای گرد آوری داده هاست. این ابزار به پژوهشگر کمک کرد تا با استفاده از طرح سوالاتی کتبی، روشن و گویا اطلاعات مورد نیاز و آنچه که جزء متغیرهای رساله، ویژگی های فردی و اثبات فرضیات و ادعای تحقیق است، به دست آید. روش تحلیل داده‌ها

هدایت فرایند تحقیق در هر یک از شاخه‌های علوم جهت رسیدن به یک سری نتایج و یافته‌های پژوهشی است؛ بر این مبنا یافته‌های هر پژوهش شامل توصیف و تبیین امور بر اساس تفاوت‌ها و رابطه‌ها است. لذا در این فصل با توجه به داده‌های گردآوری شده، به بررسی فرضیات تحقیق و تجزیه و تحلیل آنها از طریق آمارهای توصیفی و استنباطی پرداخته شده است. آمارهای توصیفی به کار رفته در این تحقیق شامل جداول فراوانی، نمایش داده‌ها (نمودار) و شاخص‌های مرکزی و پراکندگی است و در سطح استنباطی نیز از آزمون‌های اسمیرنوف کلموگروف، اسپیرمن، فریدمن و ... در نرم افزار SPSS نسخه ۱۹ استفاده شده است.

فراوانی نسبی درصدی

فراوانی نسبی درصدی که P نشان داده می‌شود میزان فضای اشغال شده توسط فراوانی‌های یک طبقه براساس مقیاس صد نشان می‌دهد و از طریق فرمول $p = \frac{fi}{N} \times 100$ به دست می‌آید. برای مثال فراوانی نسبی درصدی طبقه مهم (100-104) برابر است با $p = \frac{15}{105} \times 100 = 14$: به منظور تدوین فرضیه‌های پژوهش، پژوهشگر هم از قیاس و هم از استقرا استفاده می‌کند. بنابراین برای تنظیم فرضیه دو منبع بالقوه وجود دارد: الف) تئوری‌های کلی و کامل و جامع موجود؛ این فرضیه‌ها با استفاده از یک رشته قیاس‌های معین منجر به پیش‌بینی‌هایی می‌شود که در صورت شرایط معین، نتایج مشخصی به دست خواهد آمد.

ب) نتایج پژوهش‌های انجام‌شده پیشین؛ هدف این فرضیه‌ها استقرا رابطه بین دو یا چند متغیر در زمان حال است (حیدرعلی، ۱۳۸۷).

جدول ۳: فرایند عملیاتی پژوهش

نوع متغیر	مفهوم	متغیرها
وابسته	شهادت	۱- حضور در مانورهای نظامی و رسانه‌ای شدن آن

۲- حضور در جبهه دفاعی و رسانه‌ای شدن آن ۳- حضور در کارگاه‌های آموزشی و رسانه‌ای شدن آن ۴- حضور در کلاس‌های عقیدتی و رسانه‌ای شدن آن ۵- اعتقاد به ارزش شهادت ۶- اعتقاد به ارزش از خود گذشتن (ایثار) ۷- اعتقاد به ارزش زندگی اخروی ۸- باور به حقانیت دین اسلام ۹- باور به حقانیت تشیع ۱۰- باور مشروعیت نظام مقدس ج.ا.ا. ۱۱- باور و تأسی از ولایت فقیه در جامعه ۱۲- باور به اقتدار نظام جامعه اسلامی ایران ۱۳- نقش پایگاه‌های مردمی بسیج ۱- اعتقاد به دفاع از کیان اسلام در بسیجیان ۲- دفاع در برابر دشمنان ۳- نقش بسیجیان در شکوه و اقتدار جمهوری اسلامی ۴- نقش جامعه و رسانه در اشاعه فرهنگ استشهدادی و ایجاد همبستگی اجتماعی در بین جوانان ۵- پایبندی به ارزش‌های انقلاب ۶- اعتقاد به آموزه‌های دینی ۷- نقش قدرت ایثار بسیج در روزهای سخت ۸- اعتقاد به آینده فرهنگ غنی استشهداد ۹- امنیت ملی در جامعه ۱۰- بیداری اسلامی ۱۱- اعتقاد به حراست از جامعه و میهن در جنگ ۱۲- از خود گذشتگی برای امنیت ملی جامعه ۱۳- خانواده در ترویج فرهنگ بسیجی ۱۴- نمازهای منعقد در مساجد ۱۵- پایبندی به آموزه‌های دینی در جامعه ۱۶- کارکرد پایگاه بسیج و مسجد ۱۷- شناخت فرهنگ عاشورا	طلبی (استشهداد)	

۱۸- حرکت به سمت توسعه و جایگاه ایثار در جامعه		
۱۹- مقابله روح شهادت طلبی با تهاجم فرهنگی		
۱- جنس ۲- سن ۳- شغل ۴- میزان تحصیلات ۵- طبقه اجتماعی ۶- نوع سکونت ۷- نوع عضویت در بسیج	اطلاعات فردی بسیجیان	مستقل
۱- جامعه سازنده فرهنگ ارزشی است ۲- بسترهای اجتماعی در اتحاد نیروی بسیج	همبستگی اجتماعی	مستقل
۱- احیاء ، حفظ و بقاء روحیه استشهادی ۲- از خود گذشتگی برای حفظ ارزش‌هایی چون امنیت ملی	امنیت ملی	مستقل
۱- روزهای سخت در جامعه و ایثار ۲- فرهنگ از خود گذشتگی در جامعه	ایثار	مستقل
۱- فرهنگ دفاع از حریم اعتقادات مردم جامعه مسلمان ۲- مجاهدت برای تحقق جامعه‌ای آرمانی	بیداری اسلامی	مستقل
۱- آرمان گرایی و از بین برنده تزویر ،موجب بالندگی جامعه کنونی و آینده	بسیجی	مستقل

بحث و نتیجه

یادآوری

با توجه به این که بنا به تعهدات علمی پژوهشگر و نیز ملاحظات اخلاقی خاص این پژوهش سیاسی - دینی، امکان ارائه عین و اصل جداول آماری پیمایش بسیجیان منطقه ۱۰ کلانشهر تهران وجود ندارد؛ لذا بر حسب ماهیت بحث صرفاً نتایج تحلیل آماری روی این جداول برای پر کردن خلاء مزبور ارائه و بحث می‌شوند.

نتایج آماری

با استفاده از روش ضریب آماری اسپیرمن و جدول ضریب همبستگی تاوی بی کندال فرضیات این پژوهش مورد آزمون قرار گرفت. سطح معناداری کلیه فرضیه‌ها، اطمینان آنان و سطح

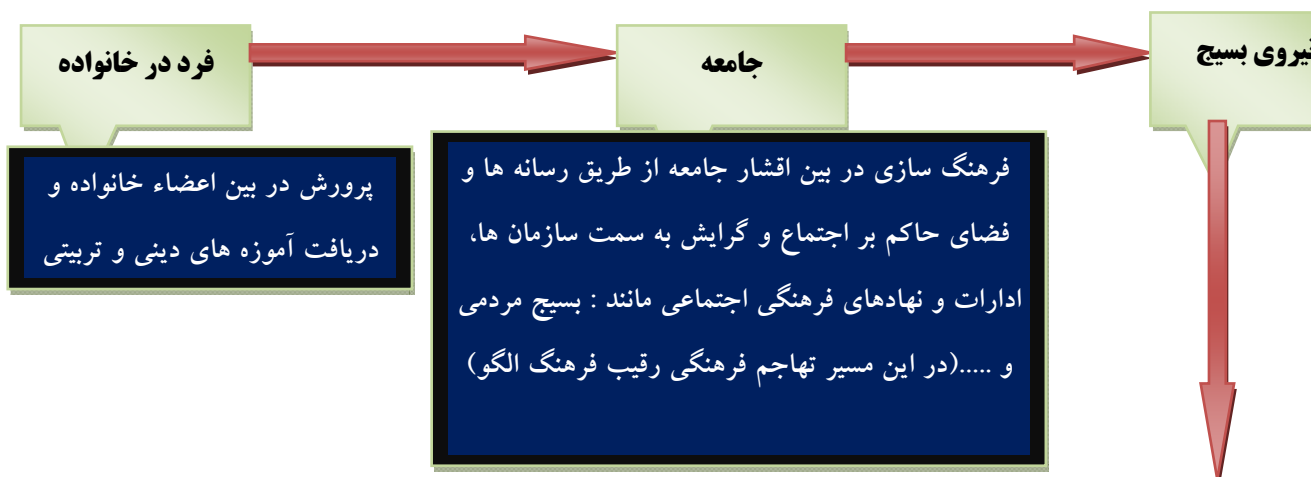
رابطه فرضیه‌ها با فرهنگ شهادت طلبی به اثبات رسید و در نهایت توسط آزمون فریدمن میزان تأثیر فرضیه‌ها بر فرهنگ شهادت طلبی رتبه بندی شد. بر اساس نتایج حاصله و طبق محاسبه میانگین رتبه‌ها به ترتیب بیشترین تأثیر از این قرار است:

- ❖ اعتقادات راسخ مردم به آموزه‌های وحیانی دین مبین اسلام (کارکرد دین در جامعه) با میانگین ۳,۹۱
- ❖ حضور در جبهه‌های دفاعی در جامعه امروز و رسانه‌ای شدن آن با میانگین ۳,۳۵
- ❖ شرکت بسیجیان در کارگاه‌های آموزشی اعتماد به نفس، فرهنگی و عقیدتی با میانگین ۳,۳۴
- ❖ حضور در مانورهای نظامی برگرفته از باورها و ارزش‌هایی عمیق با میانگین ۲,۷۱
- ❖ آموزه‌های اجتماعی، فرهنگی و عقیدتی درون خانواده و جامعه با میانگین ۲,۱۸
- ❖ همکاری و نقش مکمل پایگاه‌های بسیج مردمی و مساجد با میانگین ۱,۶۹

نتایج کیفی

نتایج حاصل از پژوهش فوق با هدف کار آکادمیک دانشگاهی و بررسی ارتباط فرهنگی با مباحث جامعه شناختی و سطح تأثیر آن در قشر هدف و تعمیم آن به آحاد اجتماع جهت تدوین راهبردهای فرهنگی- اجتماعی مناسب میسر گردید. شاخص‌هایی همچون؛ همکاری بسیج و مساجد- همکاری بسیج با نهادهای اجتماعی و نقش آموزه‌های دین و خانواده در فرهنگ- شرکت در کارگاه‌ها و برنامه‌های بسیج- اعتقادات به آموزه‌های دینی- نقش حضور در جبهه‌های دفاعی امروز و تأثیر آن در گرایش به شهادت از جمله محورهای اصلی بررسی فوق بوده که هر کدام زمینه و ریشه‌های اجتماعی و فرهنگی آن مورد بررسی و راهکارهای مناسب ارائه شده است.

مدل ۳: نقشه راهبرد تربیت نیروهای معتقد به فرهنگ شهادت طلبی توسط نقش مکمل خانواده-جامعه و بسیج مردمی

کمک نهادهای اجتماعی - فرهنگی در جامعه و با هدف

ترویج روحیه استشهدی در اعضا :

الف : فرد دارای ریشه و زمینه‌های اعتقادی است

ب: سرمایه‌گذاری بر آموزه‌های اسلامی مبتنی بر درک معارف بر اساس نگاه عام پسند جوانان

پ: الگومداری و الگو برداری بر حضور نیروهای مدافع در جبهه‌ها و ترسیم الگوهای معاصر دفاع در کشور

ت: ایجاد بستر و ظرفیت مناسب به منظور ایجاد علاقه در اعضا بسیج با هدف شرکت در کارگاه‌های اعتماد بنفس، فرهنگی، عقیدتی و ارائه آن به شیوه تئوریک و عملی با نگرش تامین سلايق جوانان و جذب آنان (ارزش پذیری بر مبنای علاقه نسل امروز)

ث: شبیه سازی مانورهای دفاعی برای تحقق اهداف فرهنگ استشهدی(نشاط شهادت) با برانگیختن احساسات روحیه بسیجی

ج: همکاری پایگاه های بسیج و مساجد و ایجاد شرایط مناسب برای آشنایی اقشار با سنین مختلف با هدف تأمین بخشی از نیازهای روحی، روانی و معنوی اعضا خود

تربیت نیروهای معتقد به فرهنگ

شهادت و روحیه استشهدی

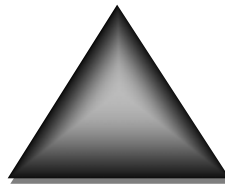
نتایج حاصل از بین بسیجیان پایگاه‌های بسیج منطقه ۱۰

تهران نشان داد:

الف: بین متغیرهای مستقل اعتقاد به آموزه‌های دینی، تأسی از فرهنگ عاشورا و شرکت در مراسم دهه محرم، شرکت در نمازهای جماعت در مساجد(کارکرد دین در جامعه) به عنوان

باورهای یک بسیجی با متغیر وابسته گرایش و باور به شهادت طلبی از منظر ابعاد اجتماعی، دینی و خانوادگی، رابطه معنادار مثبت وجود داشت. به این معنا که با ترویج و فرهنگ سازی متغیرهای مستقل و افزایش آن در خانواده و اجتماع از منظر دین، گرایش و باور به متغیر وابسته هم رشد و افزایش می یابد.

دین

خانواده

جامعه

* تفسیر و ارائه راهکار اجتماعی

نقش مکمل خانواده ها به جهت بنیان گذاری ارزش ها در فرزندان و اعضاء خود، نقش جامعه در اشاعه فرهنگ مطلوب از طریق نهادهای مردمی و دین در آرمان گرایی اعضاء جامعه و اعتقاد به هدف آشکار است. در صورت کمرنگ شدن یکی از نقش ها خروجی مناسبی برای برنامه ریزی تربیت نسل های متعهد به کشور حاصل نخواهد شد. نتایج حاصل شده نشان داد که مولفه فوق بیشترین تأثیر را در گرایش به فرهنگ استشهادی دارد. بر این اساس برنامه ریزی برای نهادینه شدن زمینه های دینی در افراد قادر خواهد بود تا مولفه های اجتماعی دیگر را محقق سازد. اندیشه و تفکر یک بسیجی توانایی خلق رفتار و پدیده های اجتماعی حتی فراتر از ذهن را خواهد داشت حال آنکه سازمان بسیج موظف است در مسیرهای ارزشی این نهضت را برنامه ریزی، سیاست گذاری و بر مبنای راهکارهای اشاره شده در ذیل و پیشنهادات تقویت بخشد.

تهاجم فرهنگی در جامعه با هدف ترویج بی اعتقادی روز به روز با تصاویر متفاوت در گسترش تزویر تلاش می کند. بسیج مردمی به عنوان یک نهاد اثرگذار فرهنگی با نگاه عمیق به نقش خانواده، جامعه و دین باید برای زنده ماندن فرهنگ شهادت و روحیه استقبال از شهادت (استشهاد) و تربیت نیروهای معتقد به ایثار و مقاومت از طریق هم سویی با نهادهای

دستگاه‌های دولتی و فرهنگی جهت رشد و ماندگاری فرهنگ شهادت و به تبع آن روحیه شهادت طلبی (میل و گرایش به شهادت) راهبردهای ذیل را در جامعه به کار گیرد:

۱- تلاش در برقراری ارتباط خانواده‌ها با پایگاه‌های بسیج و آشنایی با مبانی ایثار در کنار سرمایه‌گذاری برای جوانان و اعتقاد عملی به اهمیت نهادینه‌سازی این امر مهم برای کلیه آحاد جامعه

۲- جلوگیری از کمرنگ شدن جایگاه فرهنگ عاشورا در جامعه از طریق برگزاری جلسات و مراسم ماه محرم و ارائه ارزش‌های واقعی به جوانان و اعضای خود (مبارزه با استحاله دین در جامعه)

۳- ترویج فرهنگ ایثار و شهادت طلبی در بین آحاد بسیج از طریق زنده نگه‌داشتن یاد شهدا و مفاخر فرهنگ استشهدادی (برگزاری یادواره‌ها- ترویج حضوری راهیان نور و ایجاد بستر مناسب برای افزایش ظرفیت در این کاروان و پخش سفرنامه راهیان نور در خانواده‌ها ، دانشگاه‌ها و مدارس و پایگاه‌های بسیج و مساجد)

۴- جذب جوانان در مساجد و ترویج فرهنگ نماز که پایه تعهد به ارزش‌ها است.

۵- همکاری بین مساجد و پایگاه‌های بسیج در ارائه خدماتی که نظر بسیجیان را جلب (متناسب با سنین اعضاء) و محیط بسیج را برای آنان هر لحظه جذاب‌تر و مطلوب‌تر گرداند.

۶- ارائه ارزش‌هایی چون اعتقاد به فرهنگ استشهدادی در باور اعضاء بسیج با صداقت در سیاست‌های تعریف شده و تدوین الگوهای اجتماعی برای جوانان.

۷- تکیه بر مبانی دینی اما بدون حلول به افراط بلکه ارائه چهره همیشه زیبا و دلنشین دین برای رسوخ قلبی در باورها و اعتقادات اعضاء بسیج.

۸- سرمایه‌گذاری بسیج برای سنین کم برای پرورش نیروهای راسخ.

۹- حضور الگوهای ایثار در دانشگاه‌ها و مدارس با حضور خانواده‌ها و روایت حقایق شگرف فرهنگ دفاع در تاریخ کشور.

۱۰- ایجاد التزام عملی به ارزش‌های انقلاب، ولایت مداری، اعتقاد به کیان جامعه اسلامی و حقانیت نظام اسلامی- الهی از طریق ایجاد شناخت ارزشهای انقلاب و تاریخ انقلابی کشور- اقتداء به ولایت فقیه - ترویج حس میهن پرستی در هویت اجتماعی اعضاء بسیج با ایجاد همبستگی اجتماعی بین خانواده و جامعه از طریق نهادهای فرهنگی مانند جلوگیری از ایجاد تردید در قلب جوانان.

۱۱- ارتباط وسیع با دستگاه‌های دولتی در جامعه با هدف تخصیص بودجه و اعتبارات لازم و مکفی برای نهادهای متولی امور فرهنگی کشور و اختصاص بودجه مناسب برای شهرهای

مرزی و مناطق عملیاتی با هدف زنده نگه داشتن یاد و خاطره شهیدان در قالب موزه‌ها و نمایشگاه‌های دفاع مقدس به همراه برنامه کامل و جامع در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت و بخشنامه کردن آن به تمام ادارات.

۱۲- دعوت از مسئولین نظام برای تکریم خانواده‌های معظم شهدا و ایثارگران به منظور اشاعه پایبندی به ارزش‌ها و ارتباط تنگاتنگ خانواده‌ها با نهاد مردمی بسیج.

۱۳- ارتباط مستقیم بسیج با نظام آموزشی کشور که قشر حساس جامعه متأثر از آموزش (دانش آموزان- دانشجویان) هسته مرکزی دستگاه آموزشی است.

۱۴- فعال کردن و بیرون آوردن بسیج دانشگاه‌ها و مدارس از نقش کلیشه‌ای با برنامه ریزی جهت قشر تحت تعلیم جامعه و ارتباط با خانواده‌های آنان مانند پخش بروشور- کتاب درباره آشنایی با بسیج- همایش- نمایشگاه- حضور در محله‌ها و اجرای برنامه در خانه‌های فرهنگ یا پایگاه‌های بسیج برای ترویج و زنده نگه داشتن یاد و خاطره شهیدان و احیاء روحیه میل به شهادت با بیان خاطرات و شبیه سازی سلحشوری‌ها در فرهنگ مقاومت.

ب: بین متغیر مستقل حضور در مانورهای نظامی و رسانه‌ای شدن آن و گسترش باور به فرهنگ استشهادی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد.

* تفسیر و ارائه راهکار اجتماعی

امروزه در خاورمیانه، بیداری جوامع اسلامی و آزادی خواهی ملل مسلمان به یک الگوی بی بدیل در ترویج فرهنگ مقاومت و ایستادگی مبدل شده است که بسیج مردمی باید به تبیین آن برای اعضاء خود بپردازد. بنابراین تکیه به ایجاد بسترهای مناسب برای شرکت اعضاء بسیج در مانورهای نظامی و ایجاد هیجان‌های مبتنی بر عمل برای ایجاد روحیه ارزشمند از خودگذشتگی، ایجاد دوستی‌های محکم و صادقانه بین جوانان در اردوها و مانورها، شبیه سازی سیاست اقتدار و بازدارندگی در برابر دشمنان به صورت پر رنگ‌تر و رسانه‌ای کردن آن در جامعه به ترویج و ماندگاری روحیه شهادت طلبی کمک خواهد کرد.

پ: میان آموزه‌های فرهنگی درون خانواده و جامعه در نیروهای بسیج با افزایش و حفظ فرهنگ شهادت طلبی رابطه معناداری وجود دارد.

* تفسیر و ارائه راهکار اجتماعی

خانواده و جامعه مکمل یکدیگر هستند. رابطه فوق حکم می‌کند که جامعه وظیفه دارد تا هنجارهای مثبت مانند؛ گرایش به از خود گذشتگی حتی شهادت طلبی را برای حراست از کیان جامعه اسلامی در سبک زندگی خانواده‌ها نهادینه کند و خانواده نیز بالطبع موظف است

تا ارتباط قوی با نهادهای ارزشی جامعه برقرار سازد و وظیفه خود را در تربیت فرزندان صالح انجام دهد. این جا برنامه‌های والدین نباید دستخوش زندگی ماشینی و روزمرگی شود. تکنولوژی راه بی‌تفاوت شدن به ارزش‌ها را با ترفند تهاجم فرهنگی مجدانه می‌پیماید. بسیج و نهادهای مشابه آن و آموزه‌های فرهنگی خانواده راهبرد یادآوری ارزش‌ها و پذیرش آن به نسل حاضر و ساخت نسل آینده است. بی‌تفاوتی و بی‌هویتی سم مهلک در رسیدن به آزادی خواهی است. فرهنگ استشهاد با این ۲ میانه‌ای ندارد لذا خانواده و جامعه با بسترها و ظرفیت‌های لازم باید شرایط را برای اعضاء خود در شناخت واقعی ارزش‌ها فراهم نمایند. این مهم هم صرف زمان از سوی والدین را می‌طلبد و هم همت و هزینه از سوی جامعه اما بعد فکری آن بسیار اهمیت وسیعتری دارد.

ت: بین متغیر مستقل حضور در جبهه‌های دفاعی در جامعه امروز و رسانه‌ای شدن آن رابطه نزدیکی با ترویج فرهنگ شهادت طلبی (گرایش به استشهاد) در راستای حراست از کیان جامعه دارد.

* تفسیر و ارائه راهکار اجتماعی

با توجه به روابط میان حق و باطل در جوامع منطقه و جای جای دنیا، جبهه‌های دفاعی مسلمانان به شکل‌های گوناگون به تصویر کشیده است. فرهنگ استشهادی که از اقصی نقاط کشور شهادت ارزشمندی را به جامعه تقدیم می‌کند، نقش مهمی در ترویج فرهنگ مثبت از خود گذشتگی دارد. جامعه نباید بگذارد تا این فضا به حواشی باطل کشیده شود. تمامی نهادهای علمی و فرهنگی و آموزشی، به ویژه رسانه ملی (رادیو، تلویزیون، نشریات، روزنامه‌ها و...) بایستی مهر تأییدی بر ایثار کنونی جوانان و افرادی باشند که آزادی خواهی برای حفظ امنیت ملی در وجودشان آنان را به مسلخ کشیده است.

خانواده و جامعه موظفند تا به اعضاء خود اسوه‌هایی را معرفی کنند که از زندگی و خانواده و از همه داشته‌هایشان گذشتند و با علم به آن که شاید هیچ وقت بازنگردند، برای دفاع از امنیت ملی و حراست از کشور و جامعه به مصاف با زیاده خواهی‌های دشمنان رفتند. فرهنگ شهادت طلبی در فضای جبهه‌های دفاعی امروز کاملاً آشکار است و بسیج و نهادهای مرتبط به آن نقش اثرگذاری بر اعضاء خود در حفظ غیرت اجتماعی و گرایش به فرهنگ شهادت طلبی دارند. در صورت تحقق و عدم وابستگی اعضاء به حبّ دنیوی شجاعت حاکم بر نیروی انسانی صحنه‌های دلاورانه ای را رقم خواهد زد.

ث: بین متغیر مستقل شرکت بسیجیان در کارگاه‌های آموزشی اعتماد به نفس، فرهنگی و عقیدتی همراه با رسانه‌ای شدن آن در ترویج روح شهادت طلبی و گرایش به فرهنگ مقاومت و ایثار رابطه وجود دارد.

* تفسیر و ارائه راهکار اجتماعی:

القاء اعتماد به نفس و خودسازی درونی برای اعضاء بسیج و اشاعه آن در آحاد جامعه و ترسیم آن چه که جوانان در محیط عادی تجربه نکرده‌اند از قبیل شرایط آموزشی خاص باید در بسیج با تفکرات جدید و متناسب با تمایلات اعضاء آن روز به روز بهینه و گسترش پیدا کند. تربیت نفس و جسم، رمز اول ماندگاری و پذیرش هنجارهای مثبت اجتماع از روی میل و رغبت است.

ج: بین متغیر مستقل همکاری و نقش مکمل پایگاه‌های بسیج مردمی و مساجد به عنوان پایگاه تجمع عبادی و گرایش به همبستگی و ارزش‌ها در بسیجیان رابطه وجود دارد.

* تفسیر و ارائه راهکار اجتماعی

جامعه، بسیج و خانواده‌ها به گرایش اعضاء خود به فضای معنوی مساجد اهتمام بیشتری ورزند. مسجد پایگاه هم‌نشینی دوستان و هم‌سالان است و شالوده عبادی آن از هر حیث ضامن اقدامات مثبت است حال آنکه اگر فعالیت‌های پایگاه‌های بسیج در مساجد برای اعضاء رنگ قوی تری بگیرد همبستگی اجتماعی و گرایش آنان به فرهنگ مطلوب مانند شهادت طلبی محقق می‌گردد. با بررسی این فضا و ظرفیت‌های موجود، نهاد بسیج باید این رابطه را اشاعه دهد. این امر با فراهم سازی انتظارات اعضاء متناسب با تمایلات آنان و ارائه ارزش‌ها در این فضای حاکم امکان‌پذیر است.

* از بین کلیه متغیرهای مستقل بیشترین اثر بر مبنای اولویت‌بندی و آزمون از پاسخگویان بسیجی، به نقش و کارکرد اعتقاد(دین در جامعه) اختصاص یافته است. دین بر مسائل اجتماعی نیز نقشی باورپذیر می‌دهد. جامعه مبتنی بر اعتقاد راسخ کمتر دستخوش فرهنگ‌های پوшالی می‌گردد.

بسیج مردمی به منظور نهادینه سازی فرهنگ شهادت و روحیه شهادت طلبی (اشتیاق شهادت) نیازمند تقویت و اشاعه راهبردهای ذیل است:

۱- تبیین الگوهای فرهنگی و ارزشی مناسب که جلوه‌نمایی بیشتری داشته باشد همچون دعوت از یادگاران زنده دوران حماسه و شهادت- متکلمان، استفاده از تکنولوژی روز برای

- الگودهی در سیستم‌های الکترونیکی به جوانان برای ایجاد نگرش به فرهنگ شهادت طلبی و احیاء روحیه سلحشوری در جامعه.
- ۲- پیوند بین فرهنگ دفاع مقدس و نسل جوان با بهره‌گیری از جاذبه‌های اجتماعی مثبت هنجارمند.
- ۳- استفاده از افراد فعال و ممتاز علمی برای راهنمایی نسل امروز در خروج از سردرگمی در تئوری‌ها و نظریات غربی.
- ۴- پیوند بین الگوهای جوان و پیشکسوت در هدف کاهش فاصله نسل قدیم و جدید جامعه و پرورش ارزش‌ها در افراد بسیج.
- ۵- توسعه و تعمیق آموزه‌های فرهنگ شهادت طلبی از طریق نهادهای دولتی و فرهنگی توسط مربیان وزارتخانه‌ها، مددکاران، پرستاران، معلمان و اساتید دانشگاه و پخش فیلم‌هایی با موضوع شهادت طلبی در دوران معاصر.
- ۶- وارد شدن ممتازان ایثارگر در حوزه‌های علمی، هنری، ادبی و فرهنگی.
- ۷- ترسیم الگوی جامعه موفق با تاسی از فرهنگ استشهاد در روزهای سخت جامعه.
- ۸- بر اساس بررسی‌ها بیشتر افراد پاسخگو از سنین ۴۶ تا ۵۵ سال اعضاء بسیج هستند لکن میرهن است که گرایش به فرهنگ استشهادی در نسل گذشته نهادینه شده است چون درک واقعی آن در دوران دفاع مقدس سندی روشن بر این موضوع است. از طریق این قشر و رده سنی باید توسط برنامه‌ریزی و فراهم ساختن ساز و کار مناسب با در نظر گرفتن تغییرات در فضای جامعه برای نسل امروز و آتی سیاست گذاری شود تا گرایش به فرهنگ شهادت طلبی فراخ گردد.
- ۹- ارتباط بسیج با صدا و سیما (رسانه) و مطبوعات و نشریات که نقش اثرگذاری در اشاعه موضوع فوق در مخاطب خواهد داشت، از طریق فنون ذیل امکان پذیر است:

* صدا و سیما

- نقش اثرگذار مطبوعات و رسانه‌ها به عنوان پیام رسان ارزش ایثار و شهادت به لایه‌های جامعه با هدف بیان فلسفه شهادت طلبی مسلمانان و اشاعه مبانی اعتقادی- فرهنگی در این زمینه و مستندات جبهه‌های دفاعی و....
- الف- تلاش در جهت معرفی و فراگیر کردن ایثار و شهادت در جامعه.
- ب- استفاده از شیوه‌های بدیع و نو در تولید برنامه پیرامون شهید و شهادت
- پ- تهیه برنامه، فیلم، گزارش و سخنرانی پیرامون جنگ و شهادت در زمان معین در طول هفته.

- ت- تجلیل از مقام شامخ شهیدان، الگوی مقاومت و معرفی افکار و اندیشه‌های آنان در قالب فیلم، داستان، گزارش، مصاحبه و ....
- ث- پرداختن به موضوعات ایثار و شهادت در برنامه‌های جذاب رسانه.
- ج- ارائه چهره واقعی از شهید و دفاع مقدس و دوری از افراط و تفریط در این زمینه.

* مطبوعات و نشریات:

- الف- اختصاص صفحه‌ای ویژه در هفته به فرهنگ ایثار و شهادت.
- ب- تلاش در جهت ترویج فرهنگ ایثار و شهادت در جامعه از طریق مقاله، گزارش، مصاحبه، شعر، داستان، خاطره و ...
- پ- معرفی شهیدان و اسوه‌های شهید و بیان اهداف، انگیزه، افکار و روحیه جهادی آنها مستقل از زمان و مکان و محدود نشدن به هفته دفاع مقدس.
- ت- تهیه ویژه نامه‌هایی پیرامون جنگ و شهادت در نشریات پرمخاطب کشور.
- ث- مصاحبه با هم‌زمان و خانواده‌های محترم شهید (ساخت مستندات) با استفاده از ظرفیت‌های جوان و خلاق در کارگردانی و تدوین مستند.
- ۱۰- بنیاد شهید و امور ایثارگران، شهرداری‌ها در کلیه شهرها، فرمانداری‌ها و استانداری‌ها به وسیله برنامه ریزی منسجم و دقیق با محوریت بسیج مردمی می‌توانند در فضای جامعه به منظور حفظ و احیاء فرهنگ شهادت و روحیه شهادت طلبی اقدامات ذیل را انجام دهند:
- الف: بررسی و شناسایی عوامل بازدارنده و مخرب فرهنگ شهادت و ایثارگری و تلاش برای از بین بردن و رفع آن‌ها.
- ب: تلاش در برقراری ارتباط میان خانواده‌های شاهد و سایر خانواده‌ها و تشکلهای اجتماعی.
- پ: برنامه‌های متنوع در سراسر شهرها با حضور اسطوره‌های حماسه و غیرت برای کلیه خانواده‌ها و اعضاء بسیج.
- ت: طراحی فضای شهر با یادبود شهیدان و تصاویری جذاب از اقتدار ملی.
- ۱۱- نیروهای مسلح نیز که خود دارنده مدال طلای ایثار و از خودگذشتگی با جان هستند و ارتباط مستقیمی با جوانان تحت آموزش نظامی دارند نقش به سزایی در توسعه فرهنگی کشور دارند. هماهنگی بین بسیج مردمی و ارتش- سپاه و نیروی انتظامی در شناساندن شهدای نامدار و آشنا کردن جوانان با منش و روش زندگی آنان به وسیله حضور در سرزمین‌های عملیاتی کشور و ارائه آموزش‌های نظامی جذاب در کنار کار فرهنگی منسجم و متناسب با روحیات جوانان قادر است روح شهادت و اشتیاق به شهادت را در برهه‌ای حساس از زندگی جوانان احیاء و به عنوان بعد فکری و اعتقاد درونی عمیق در آحاد جامعه نهادینه گرداند.

پی نوشت: مسایل این پژوهش

تعدد پایگاه‌ها و مشخص نبودن آمار دقیق اعضاء بسیج منطقه ۱۰ تهران و حوزه‌های بسیج تحت امر آن به دلیل آنکه جزء حریم نیروهای مسلح محسوب می گردد، از ویژگی‌های این تحقیق است. برای حل این مشکل و عدم نقصان در به دست آوردن نتایج، تعدادی پایگاه از نقاط مختلف منطقه ۱۰ به صورت تصادفی با رعایت پراکندگی برای حصول نتایج در گستره جای جای منطقه ۱۰ در نظر گرفته شد. برای نمونه‌گیری با کیفیت بالا و رسیدن به نتیجه غایی، از تکنیک نمونه‌گیری غیر احتمالی به شیوه سهمیه‌ای استفاده گردید.

محورهای موضوع شهادت طلبی با مبانی اعتقادی و جنبه‌های معنادار کنش اجتماعی رابطه دارد. لذا باید در طراحی پرسشنامه، ظرافت‌های باورها، ارزش‌ها، کنش‌های اعضاء بسیج مدنظر قرار گیرد و روش جامعه شناسی پوزیتیویستی در آن کاملاً مشهود باشد.

ممکن است افراد نتایج دقیقی را در پرکردن پرسشنامه‌ها ارائه نکنند لذا توجیه اعتبار علمی پژوهش فوق برای اشخاص نمونه متناسب با سن، جنس، شغل، سواد، طبقه و منشاء اجتماعی، نوع عضویت در بسیج از خلاقیت‌های پژوهشگر بوده و به اعتبار پژوهش و کاربردی نمودن آن کمک می‌کند. به عبارت دیگر متغیرهای فوق، اعتبار پاسخ دهی را افزایش می‌دهد.

منابع:

- ❖ آرون، ریمون (۱۳۸۷). مراحل اساسی سیر اندیشه در جامعه‌شناسی، پرهام، باقر، تهران: علمی و فرهنگی، چاپ نهم.
- ❖ آلفرد کوزر، لوئیس (۱۳۹۳). زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی، ترجمه: ثلاثی، محسن. تهران: علمی.
- ❖ آشفته‌تهرانی، امیر (۱۳۷۸). جامعه‌شناسی جنگ و نیروهای نظامی / تهران: ارمغان.
- ❖ اسمیت، فیلیپ (۱۳۸۳). درآمدی بر نظریه فرهنگی، پویان / حسن، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- ❖ آزاد ارمکی، تقی. (۱۳۷۶). نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران: سروش.
- ❖ بوتول، گاستون. (۱۳۷۴). جامعه‌شناسی جنگ / ترجمه هوشنگ فر، خجسته / انتشارات علمی و فرهنگی / چاپ دوم.
- ❖ بیکر، ترزال. (۱۳۹۴). نحوه انجام تحقیقات اجتماعی ترجمه: نائی، هوشنگ - تهران: نی.
- ❖ برومند، فیروزه. (۱۳۸۴). درآمدی بر کتاب‌شناسی دفاع مقدس / تهران: قدیانی: صریر.
- ❖ بشیریه، حسین . (۱۳۷۲). انقلاب و بسیج سیاسی، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- ❖ تنهایی، ابوالحسن (۱۳۸۳). درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی - گناباد: مرن‌دیز - تهران.
- ❖ تنهایی، ابوالحسن، (۱۳۷۴). درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی، گناباد: نشر مرن‌دیز
- ❖ توسلی، غلام‌عباس. (۱۳۷۶). نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران: سمت.
- ❖ ثقفی، سید محمد، (۱۳۹۰). نظریه‌های جامعه‌شناسی عالمی مسلمان، تهران: جامعه‌شناسان.
- ❖ حبیبی، آرش، (۱۳۹۱). آموزش کاربردی SPSS - ویرایش دوم.
- ❖ حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۸). مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها تهران: سمت.
- ❖ حاجتی، احمد رضا (۱۳۸۱). عصر امام خمینی، قم: بوستان کتاب.
- ❖ دهخدا، علی اکبر. (۱۳۷۷). فرهنگ لغت. موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.

- ❖ سیدعلی بن موسی ابن طاووس (۱۳۸۳). لهوف . ترجمه لطفی، مهدی/ قم : نسیم حیات، ایران.
- ❖ دواس، دی ای. (۱۳۹۳). پیمایش در تحقیقات اجتماعی /ترجمه: نایی، هوشنگ- تهران: نی.
- ❖ سبحانی، جعفر. (۱۳۸۹) درآمدی بر مقاله هرمنوتیک / تهران: آزاد، امیرکبیر.
- ❖ ستوده، هدایت ا... ، (۱۳۸۴). آسیب شناسی اجتماعی(جامعه شناسی انحرافات)، تهران: آوای نور.
- ❖ شاعری، محمدحسین. (۱۳۸۱). جامعه شناسی شهادت طلبی و انگیزه‌های شهیدان. تهران: نشر شاهد بنیاد شهید انقلاب اسلامی، معاونت پژوهش و تبلیغات.
- ❖ شیخاوندی، داور. (۱۳۸۴). جامعه شناسی انحرافات و مسایل جمعیتی ایران، تهران: قطره.
- ❖ صفری شالی، رضا (۱۳۹۱). راهنمای جامع کاربرد SPSS در تحقیقات پیمایشی - ترجمه حبیب پورگتایی، کرم-لویه ۱۵ بهمن.
- ❖ - ریتزر، جورج. (۱۳۸۸). نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ثلاثی، محسن، تهران: علمی، چاپ چهاردهم، ص: ۵۳۰
- ❖ روشه، گی، (۱۳۷۶). جامعه‌شناسی پارسونز، نیک‌گهر/ عبدالحسین، تهران: تبیان.
- ❖ کرایب، یان (۱۳۷۸). نظریه اجتماعی مدرن از پارسونز تا هابرماس، مخبر/ عباس ، تهران: آگاه.
- ❖ کوزر، لیوئیس. (۱۹۱۳). زندگی و اندیشه بزرگان جامعه شناسی، (ترجمه ثلاثی، محسن)، تهران: علمی.
- ❖ کاستلز، مانوئل (۱۳۸۵). عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ (جلد ۲، قدرت هویت)، ترجمه‌ی علیقلیان/ احد، خاکباز/ افشین، چاوشیان/ حسن، ویراسته پایا/ علی تهران: طرح نو، چاپ پنجم.
- ❖ گلدسته و همکاران، (۱۳۷۷). راهنمای کاربران SPSS ، تهران: چاپ نیل.
- ❖ گیدنز، آنتونی. (۱۳۹۳). جامعه شناسی/ ترجمه: صبوری کاشانی، منوچهر، تهران : نی
- ❖ عضدانلو، حمید، (۱۳۸۸). آشنایی با مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی، تهران: نی، چاپ سوم، ص: ۴۲۶
- ❖ عمید، حسن، (۱۳۸۱). فرهنگ فارسی عمید / تهران: امیر کبیر.
- ❖ مرتضوی، سیدسعید و جعفری نژاد، محمد، (۱۳۸۸). ایثار و ایثارگری. تهران: آوای نور، چاپ اول .

- ❖ محسنی تبریزی، علیرضا، (۱۳۷۳). "ملاحظات در باب نظریه خودکشی دورکهایم"، نامه علوم اجتماعی، شماره ۷، دوره جدید، تهران: جلد ۳.
- ❖ منصورفر، کریم، (۱۳۹۲). روش‌های آماری / تهران: دانشگاه تهران.
- ❖ محمدی اصل، عباس، (۱۳۸۸). نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران: جامعه‌شناسان.
- ❖ مطهری، مرتضی، (۱۳۷۱). حماسه حسینی، تهران: انتشارات صدرا.
- ❖ نیشابوری، مسلم بن الحجاج، (۲۶۱ هـ). صحیح مسلم، بیروت: دار الفکر.
- ❖ نویسندگان - انقلابی متمایز: جستارهایی در انقلاب اسلامی ایران/تهران: بوستان کتاب قم.
- ❖ نگری / آنتونیو ، هارت/ مایکل. (۱۳۸۶). نقد و بررسی کتاب انبوه خلق: جنگ و دموکراسی در عصر امپراتوری، ترجمه نجف‌زاده، رضا، تهران: نی، چاپ اول.
- ❖ وان کامپنهود، لوک/ کیوی ریموند. (۱۳۸۶). روش تحقیق در علوم اجتماعی (نظری و عملی) ترجمه: نیک گهر، عبدالحسین، تهران: توتیا.
- ❖ وثوقی، منصور - نیک خلق، علی اکبر، (۱۳۸۶). مبانی جامعه‌شناسی، تهران: بهینه.
- ❖ هومن، حیدر علی، (۱۳۷۹). استنباط آماری در علوم رفتاری، تهران: دیبا.
- ❖ همیلتون، پیتر. (۱۳۷۹). تالکوت پارسونز، تدین/ احمد، تهران: هرمس.

- ❖ Available: [http:// \(ariamodir.com\)](http://ariamodir.com)
- ❖ (47) <http://www.amazon.com/Understanding-Jihad-David-Cook/dp/0520244486>
- ❖ (48) http://reli.rice.edu/content.aspx?id=68&ekfxmen_noscript=1&ekfxmen_sel=e9d
- ❖ (49) <http://www1.jamejamonline.ir/papertext.aspx?newsnum>
- ❖ (50) http://tebyanihaa.com/Religion_Thoughts.html
- ❖ (51) BOOK: E.Vaaynr – J.sympson A New English Dictionary on Historical Principles -NED Oxford university-1989
- ❖ <Http://Shariati.Nimeharf.Com>

